

ROCK ART RESEARCH INSTITUTE

University of the Witwatersrand, Johannesburg

Botaki bja Maswika bja Afrika-Borwa

Afrika-Borwa e na le botaki bjo bo botse bja maswika lefaseng ka bophara. Bjo bo tsebegago kudu ke bja diswantsho tša go thalwa le mengwalo yeo e dirilwego ke Barwana (San/Bushman). Bjoo bo sa tsebegego kudu, eupša e le bjo bohlokwa, ke setšo sa diswantšho tsa go thalwa ke balemi ba Ngwaga-Tshipi le badiši ba mehlape ba Bakgothu.

Botaki bja maswika bja Barwana

Diswantšho tša go thalwa le mengwalo ya Barwana ke botaki bjo bo tlwaelegilego bja maswika ka Afrika-Borwa. Diswantšho tša go thalwa di hwetšagala gantši ka maswikeng ao a ikanegilego goba ao a lego pepeneneng, ka mafelong ao a lego dihabeng go swana le Kgwahlampa. Mengwalo yona e hwetšagala gantši maswikeng a boreledi le maswikeng ao a lego molaleng, mohlala bogareng bja Karoo.

Mongwalo wa Barwana mo maswikeng

Botšiši bja botaki bjoo bo sa lego gona lehono bo dirilwe mengwageng e 1 000 ya go feta, eupša bjo bongwe ke bja kgale mohlala wa tsatšikgwe di ya kgalekgale ke mengwaga e 27 000! Gantši diswantšho tše tša go thalwa di dirilwe ka letsopa le mabu a mmala o mongwe gomme di tloditšwe ka boratšhe e tshese, yeo mohlala, e dirilwego ka mafofa a nonyana le boya bja diphoofole. Mengwalo ya maswika e dirilwe ka go betlwa, go kokotelwa le go kgetlakgetlola bogodimo bja leswika ka leswikana goba letlapana.

Botaki bja maswika bja Barwana ga se kanegelo yeo e ngwadilwego e bonolo ya bophelo bja tsatsi ka tsatši. Eupša, ke tlhaloso ya maitemogelo a Barwana a sedumedi.

Babini ba Barwana ba e ka rego ba robetše gantši ba ba le maitemogelo a go hunyela mešifa ga bohloko mme e hlole gore ba iname.

Botaki bjo ke leswao gomme bo ka se kgone go balega. Moetlo o bohlokwa wa Barwana ke mmimo wo e ka rego motho o robetše goba mmimo wa dihlaré. Mminong wo banna ba dihlaré (dingaka) le didupe e ba e ka re ba robetše, ka gore ba kgolwa gore ba leetong la lefase la moya. Ge ha le sekeng seo ba direla setshaba ditirwana tše bohlokwa go swana le: go fodiša balwetše, ba laola mesepelo ya diphoofole, ba laola pula, ba etela dikampa tša kgole le “ntlo ya modimo”. Dintlha tša ditragalo tše, le dibopiwa tše ba gahlanago natšo lefaseng la moya di tšwelela mo botaking bja maswika.

Botaki bja maswika bja Ngwaga-Tshipi

Botaki bja maswika bja Ngwaga-Tshipi ga bo hwetsagale ga bonolo go swana le botaki bja maswika bja Barwana. Bo hwetsagala ka mafelong a itshego, mo go bego go dula balemi ba Ngwaga-Tshipi fela, kudukudu mafelong a ka leboa-bohlabela bja naga. Botaki bjo ka moka ga bjona bo dirilwe mengwageng ya mafelelo ya 2 000. Botaki bja Barwana ke bja mebalabala, mola bja diswantsho tša go thalwa tša Ngwaga-Tshipi e le bošweu bjo bo tlotitšwego leswikeng. Gantši ke tše di kgolo tša dimithara tše Dintši ka botelele.

Ka Porofensengya Leboa go bonala go na le magato a mabedi a diswantsho tša go thalwa, botaki bja pele bja diphoofole bjo bo amanago le ditiragalo tša komeng le go ya morago bo akaretšago go tšweletšwa ga bafaladi ba Yuropa, ditimela le dikoloi tša go gogwa ke dikgomo tšeo go bonalago di šomišitšwe bjalo ka mokgwa wa sepolotiki wa go kgogona.

Diswantsho tša diphoofole tša Ngwaga-Tshipi tšeo di amanago le ditiragalo tša komeng.

Diswantsho tša go thalwa tša Ngwaga-Tshipi tša bjale tša dikoloi tša go gogwa ke dikgomo le dipere tša Yuropa.

Botaki bja maswika bja badiši ba mehlape

Botaki bja maswika bja boraro bja setšo bo sa tšwa go utullwa ka mono Afrika-Borwa. Botaki hjo bo utulotšwego bo hweditšwe e le bja badiši ba mathomo bao ba hudugetšego ka mono Afrika-Borwa tekanyo ya mengwaga e 2 000 yeo e fetilego. Setšo se se akaretša makwala a diboego tšeo di fapanego tšeo di thadilwego ka menwana ka letsopa goba tša makgwakgwa tšeo di pharilwego godimo ga maswika, mehlala ya diatla le marothonthwane a go dirwa ka menwana. Di atišwa go hwetšwa mafeelong a manyenyane ao a sa fihlelewego goba kgauswi le meetse. Setšo se se hwetšagala mafeelong a ka Porofenseng ya Limpopo (Leboa), Foreisetata le Leboa-Bohlabela bja Kapa. Go sa ngangisanwa ka gore diswantšho tše di šupa eng le gore ke ka baka la eng di ile tša dirwa.

Mohlala wa botaki bja maswika bja badiši ba mehlape bjo bo laetšago makwala a diboego tšeo di fapanego.

Bohlokwa bja botaki bja maswika ka Afrika-Borwa

Botaki bja maswika ka Afrika-Borwa, ke bohwa bja mang le mang. Ke letlotlo la botaki, mothopo wa go ithuta mothopo wa lebaka le letelele, la letseno la go swarelela ebile ke mothopo wa boikgantsho bja setshaba. Ka baka la se, seswantsho sa botaki bja leswika e le seripa sa moeno wa tlhabano wa Setshaba sa Afrika-Borwa e ntshwa.

Boitshwaro

Botaki bja maswika ke bjo bohlokwa kudukudu; bo nyaka e mongwe le e mongwe a bo šireletše. Ke mothopo wo o ka se kgonwego go mpshafatswa. Ge o ka senywa, ke gona ge go fedile. Re ihušeng hle, go šireletša botaki bja maswika ka go:

- Tsebiša maphodisa ka ga motho yo a ka hwetšwago a hlapologela botaking bja maswika goba a ngwala ka pente godimo goba kgauswi le maswika.*
- Hlokomela gore o se tsoše lerole ka ge le tla dula godimo ga botaki gomme la bo fifatša.*
- Hlokomela gore o se kgwathe botaki gomme o kgonthišiše gore le ba bangwe ba se kgwathe botaki bjo bja maswika.*

Molao

Ka baka la bohlokwa bja lona, botaki bja maswika bo šireleditšwe ke molao. Go senya, go fediša le go thuba ka maikemišetšo ke tlolo ya molao. Ge o ka bona motho a senya botaki bjo, tsebiša maphodisa. Molatowo o na le kollo ya go ka lefišwa go fihla go R10 000.

Moeno wa tlhabano wa Afrika-Borwa o na le seswantsho sa go thalwa bjalo ka leswao le bohlokwa.

Sehlongwa sa Dinyakišišo tša Botaki bja Maswika (The Rock Art Research Institute)

Letlakalana le, le tšweleditse ebile le tlišitse go wena ke ba Rock Art Research Institute, Unibesithung ya Witwatersrand bjalo ka porojeke yeo e thekgilwego ka ditšhelete ke ba Ringing Rocks Foundation, USA.

Ge o na le ditshwaotshwao goba o nyaka tshedimoso ya go feta fa, ikgolaganye le rena, hle:

*Rock Art Research Institute
University of the Witwatersrand
Private Bag 3
WITS 2050*

*Mogala: 011 717 6056
Fekese: 011 339 1620
E-meile: enquiries@rockart.wits.ac.za
Website: <http://rockart.wits.ac.za>*

ROCK ART RESEARCH INSTITUTE
UNIVERSITY OF THE WITWATERSRAND

North Sotho (Sepedi)

